

Hun talte Hitler midt imot

Gerd Høst Heyerdahl sa våren 1938 direkte til Adolf Hitler og Joseph Goebbels hva hun mente om behandlingen av jødene.

JENNY LIPPESTAD
BRYNJULV AARTUN (foto)

– Vi utlendinger kan vanskelig forstå hvordan jødene blir behandlet i Tyskland! var ordene fra en pur ung norsk kvinne, den gang skuespillerinnen Gerd Høst, med ferske film- og teaterkontrakter i Tyskland.

Ansikt til ansikt skjedde dette, ved et meget tilfeldig, men påtvinget møte i München og et enda mer påtvinget møte i Berlin. Hennes ledsager i München, skuespilleren Paul Richter, Georg Richters adoptivfar, bleknet.

Hun forteller om disse og andre hendelser, for første gang, i erindringsboken *Cupido og det gamle apotek*, nylig utgitt av Aschehoug forlag.

På Goebbels teppe

I en samtale sier professor Gerd Høst Heyerdahl i dag:

– Jeg var ikke nervøs, bare opptatt av Mutti, Henriette Rothenstein, den jødiske kvinnen som jeg bodde hos, og som jeg var svært glad i. Etter Krystallnatten 8.-9. november 1938 kom også Muttis bror, Josef. Men det var jo utrolig naivt av meg å tro at de høye herrer var interessert i å vite hva jeg mente. Jeg husker også at jeg var irritert på Hitler; jeg fikk øl, uten spørsmål om hva jeg ville ha, og jeg likte ikke øl!

Til Goebbels sa hun også at flere av hennes nærmeste venner var jøder som hun hadde den største respekt og beundring for. Hun var nærmest innkalt til aftenmåltid hos ham fordi hun en uke tidligere ikke var møtt frem til en mottagelse han holdt.

Mens Hitlers ansikt, på terrassen til «Haus der Kunst» i München, forble uttrykksløst på den direkte tale, reagerte Goebbels med å skru blikket på varme og gi stemmen en medfølelse klang. Han forsto utlendingers reaksjon, og selvsagt var dette et tragisk problem, men det var et tysk problem.

Gerd Høst hadde i 1937 fått noe så sjeldent som et engasjement ved Max Reinhardts og Heinz Hilperters berømte Deut-

sches Theater und Kammer-spiele i Berlin. Forrige utenlandske skuespiller i en slik posisjon var Lillebil Ibsen, 20 år tidligere!

Til USA

Nå – endelig – fant hun tid til å fortelle. Om dette og om mye annet som i alle år senere har ligget gjemt i fylldige dagbøker og notater, i brever til familie og venner, og ikke minst, i hennes eget indre.

Hun skriver bl.a. om det hun erfarte om motstand mot nazismen blant skuespillere og mange intellektuelle, i Tyskland 1937–40. Forhold som hun mener er lite, om overhodet, kjent.

Vi møter også kjente skikkelser i norsk, tysk og dansk åndsliv, teatre og universiteter. Blant medspillerne i en dramatisk tid var: Bjørn Bjørnson, Nordahl Grieg, Erich Maria Remarque, Brigitte Horney, Heinz Hilpert, Max Tau, Mogens Fog, Leo Eitinger, Elie Wiesel. Bokens brever fra Erich Maria Remarque har ikke tidligere vært offentliggjort i Norge.

Hennes jødiske venner, unntatt Felix Guggenheim og Max Tau, ble alle drept, mens mange av de ikke-jødiske vennene begikk selvmord for ikke å falle i Gestapos hender. Heinz Hilpert overlevde, og gjestet etter krigen på Det Norske Teatret med sitt ensemble fra teateret i Göttingen.

Gerd Høst Heyerdahl er nå invitert til USA for å holde foredrag om det å bo i det jødiske miljø i Hitler-tidens Tyskland, og om motstanden mot nazismen. Dette som en følge av hennes forrige bok, om den store filmskuespillerinnen Brigitte Horney,

hvis mor var den berømte tysk-amerikanske psykiater Karen Horney, av norsk avstamning.

Barndomshjemmet

Erindringsbokens tittel: *Cupido og det gamle apotek*, henspiller på barndomshjemmet i annen etasje, over Rikshospitalets apotek, St. Olavs plass nr. 2. I den nå fredede bygningen fra 1872, en av flere i hovedstaden oppført av den tyskfødte arkitekt Andreas Friedrich Wilhelm von Hanno. Midt på plassen sto fontenen med kjærlighetens gud, Cupido.

I sin barndom og like inn i voksne år satt forfatteren jevnlig på stentrappen, og delte sine lengsler og drømmer med Cupido; ville helst ha ham ned til seg. Forlenget er den, til hennes sorg, nede, og sammen med fontenen, borte. Men ikke dengang.

Til St. Olavs plass fulgte ellers Knut Hamsun i sin tid etter to damer, og ble stående ved denne fontenen, etter at damene var gått inn, i nr. 2! Forteller han i *Sult*.

Siste avskjed

Etter 9. april 1940 reiste Gerd Høst hjem fra Tyskland. Opptredener i Oslo og Danmark fulgte, før hun i 1942 for alvor tok fatt på sine kjære sprogstudier. Krigen gjorde en ellers svært lovende skuespillerkarriere meningsløs for henne.

Kanskje spilte kjærlighetens gud med å flyt hjem etter gjesteopptreden i Danmark, på grunn av luftkamper, tok veien om Berlin: Hun oppsøkte

og fikk en siste, sår avskjed midt på natten med det jødiske søskenparet Rothenstein, som, ellers ribbet for alt, satt påkledd og med sine små kofferter ventet på Gestapo – for å ende sine liv i Auschwitz.

Gerd Høst giftet seg med sivilingeniør Thorvald Heyerdahl som hun møtte i Tyskland, og ble etterhånden professoren som bygget opp tyskstudiet og etablerte de helt spesielle kulturkveidene ved daværende Norges Lærerhøgskole, nå Universitetet i Trondheim/AVH. For så i 1969 å bli professor i germansk filologi – hennes egentlige fagområde – ved Universitetet i Oslo. Hun ble fengslet av universitetsmiljøet, og har aldri lengtet tilbake til teater- og skuespillerlivet.

«Slumsøster»

Sprogkunnskapene fra Tysklands-årene ble umiddelbart tatt i bruk hjemme i Oslo. Blant annet for å få nordmenn ut av tysk fangenskap. Ikke desto mindre vil igjen tilfældighetene at det blir nettopp hun som etter frigjøringen i 1945 redder livet til gestaposjef Heinrich Fehlis norske venninne «Lillemor» og deres barn. Delvis med bistand fra den svenske politisjef Harry Södermann, som dermed sikret seg nøklene for å kunne åpne Grini! Han tier om hjelpen til Lillemor i sine selvbiografier.

Beretningen om henne ville ikke gjort hans innsats mindre verdifull. Det menneskelige moment vil alltid telle. Lillemor traff bare dr. Jekyll, aldri mr. Hyde, kommenterer forfatteren i boken.

Ruth og Brynjulf Bull sa:

ST. OLAVS PLASS: – Professor Gerd Høst Heyerdahl midt på St. Olavs plass i Oslo, der *Cupido*-fontenen sto. Og foran barndomshjemmet i annen etasje mot høyre, i nr. 2, i den gamle bygningen til Rikshospitalets apotek.

– Gerd, du lider av «slumsøster-mentalitet»!

De som kjenner Gerd Høst Heyerdahl, vet at hun går mennesker åpent og redelig i møte: gjerne rett på! Ikke minst når hun kjemper for en sak. Hennes innlevelsesevne og medfølelse med andre er stor, i sorg og i glede.

Hun har selv møtt dette: I yrkeslivet tidlig fra eldre skuespiller-kolleger. Varmt minnes hun, blant mange andre, Aase Bye: – Et nydelig menneske, positiv og oppmuntrende mot alle, og meget klok!

Modige Nilsen

Fra erindringsbokens teater-kapitler fremhever forfatteren ellers teatersjef Hans Jacob Nilsen. Ikke fordi han oppdaget talentet hos 15 år gamle Gerd Høst, og fikk henne over til Den Nationale Scene i Bergen, etter at hun hadde tatt forberedende universitets-prøver i Oslo.

Gerd Høst Heyerdahl mener bestemt at for lite, tidligere, er blitt skrevet om en stor og modig personlighet, for hvem teateret var alt. En byste av ham i Det Norske Teatret ville vært naturlig, sier hun.

Selv har forfatteren nådd sitt mål: Å reise mennesker hun har møtt et varig minnesmerke i bokform.